

Salingerin arvoitusten äärellä

■ Anssi Sinnemäki

J. D. Salingerin vuonna 1951 ilmestynyttä *Siepparia ruispellossa* on myyty 70 miljoonaa kappaletta. Romanin voitokulkua ihasteleva yleisö sai sittemmin seurata hämmentyneenä, miten alun perinkin julkisuutta karttanut Salinger (1919–2010) vaikenen kirjailijana ja kansalaise- na lopullisesti 1960-luvun puolestavälistä lähtien. Lukuisat lukupolvet hurmannut *Sieppari* aiheutti Suomessakin vuonna 1961 pienen kulttuurikumouksen, erityisesti Pentti Saarikosken slangiin perustuvan käännöksen ansiosta. Suommennostyön yhteydessä Saarikoski esitti suomen kielestä ja sen huollosta aika pöhköltä kuulostavia väitteitä, jotka sähköistävät keskustelua vielä yli puoli vuosisataa julkitulonsa jälkeen.

Tie vaikenemiseen

Salinger varjeli yksityisyyttään raivokkaasti. Hän vartioi tekstiensä puhtautta ja puuttui jo uransa alkuvaiheissa hanakasti tapauksiin, milloin hänen tarkkaan hiomaansa tekstiä oli sormeiltu lehtien ja kustantamoiden toimituksissa.

Salingerin vaikenemista on pidetty arvoituksena. Ainakin se oli paradoksi. Julkisuudesta vetäytyminen johti loputtomaan kierteseen: vaikeneminen vain ruokki median ja yleisön kyltymätöntä uteliaisuutta.

Salingerin omaan tuotantoon sisältyvien viit- tausten lisäksi Kenneth Slawenskin Salinger-elämäkerta (2010) ja Salingerin Margaret-tyttären *Dream Catcher* (2000) antavat auttavasti ellei jopa riittävästi indisioita arvoituksen avaami- seen.

Salingerin kehityksen taustalla oli kaksi vai- kuttavaa tekijää ylitse muiden.

Ensinnäkin Margaret Salinger korostaa isän- sä perhetaustaa: J. D. Salingerin isä oli juutalai- nen mutta äiti katolistaustainen käännynnäinen,

ja koska juutalaisuus periytyy matrilineaalisesti, Salingerin luonnetta ja valintoja määräävä tekijä pienestä pitäen oli horjuva asema kahden kult- tuurin välissä tai tuntemus siitä, että ei sosiaa- lisesti kuulunut oikein mihinkään. Sehän oli myös *Siepparin* Holden Caulfieldin dilemma.

Toiseksi Salingerin sodassa kokemat järky- tykset heijastuivat kauas. Kenneth Slawenskin ilmeisesti uutta tietoa tuova kuvaus Salingerin sotakokemuksista on vakuuttava. Normandian maihinnousun kärkijoukon tiedusteluaiupseeri- na Salinger joutui pahimpiin, todella pahoihin, paikkoihin. Piinaa jatkui maihinnousun H-het- kestä kesäkuusta 1944 vuodenvaihteeseen asti.

Salingerin rykmentti joutui joulun alla 1944 ansaan Hürtgenin metsään, missä Slawenskin arvion mukaan koettiin toisen maailmansodan länsirintaman ilmeisesti pahin teurastus. Ryk- mentin 3 080 sotilaasta selviytyi hengissä 563 eli enemmän kuin neljä viidestä kaatui, huomata- tava osa menehtyi ankariin luonnonoloihin. Se oli Salingerin talvisota, jota seurasi kevään 1945 eteneminen Saksan maaperällä, missä tuskaa lisäsi osallistuminen Dachauin kuolemanleirien vapauttamiseen.

Salinger ei koskaan puhunut sotakokemuk- sistaan suoraan, mutta varmaa on, että sota traumatisoi hänet – Slawenski puhuu posttrau- maattisesta stressihäiriöstä. Teksteissään hän käsitteli vaivaansa hillitysti ja kiertoteitse, mutta varsinaisen selviytymiskeinon avasi hurahtami- nen itämaiseen uskonnonharjoitukseen. Jo mel- ko pian sodan jälkeen hän löysi itselleen oman gurun ja mantran, joogan ja pyhät kirjoitukset, joihin hän tukeutui lopun elämäänsä. Salinger sisäisti Sri Ramakrishnan ja muiden hengen- heimolaisten opetukset, joilla oli suora yhteys hänen luopumiseensa: ”Keskittymällä yksityi-

syydessä Jumalaan mieli saavuttaa tiedon, neutraaliuden ja omistautumisen. Mutta samainen mieli painuu alas, jos se asuu maailmassa.”

Traaginen valinta

Tämä ei tosin estänyt Salingeria uskomasta muuhunkin huuhaahan. Tytär kertoi muistelmissaan, miten isä kerran suositteli Margaretin halvaantuneelle ystävättärelle lääkkeeksi istahtamista Wilhelm Reichin *orgone-koppiin*. Ei tepsinyt, tytär raportoi. Isä uskoi omahoitonikseihinsä, joihin kuului paitsi orgone-kopissa istuskelu myös oman virtsan juonti. Uskomushoitoihin turvautuminen tuotti kärsimyksiä myös lapsille. Kipua aiheuttavien tylsien akupunktioneulojen pelossa lapset pyrkivät salaamaan sairastumisensa isältä.

Nämä ja muut isänsä luonnevikaisuudesta kertovat ahdistavat piirteet Margaret Salinger kertasi *The Timesissa* kymmenen päivää J. D. Salingerin kuoleman jälkeen.

Asetelma ei jättänyt tilaa Salingerin taiteellisille pyrinöille, olihan hän toisaalta *New Yorkerin* kärkinovellistina tavanomaistakin tarkemmin sisäistänyt ajan esteettisen ihanteen mukaisesti taiteen autonomian vaatimuksen, jolloin kaikkinaisia saarnan, propagandan ja käännättämisen ilmaisumuotoja tulee välttää viimeiseen asti.

Eli, Salingerin vetäytymiselle on selkeä selitys: kirjallisen luomistyön ja hänen harjoittamansa uskonnon välillä oli sovittamaton ristiriita. Salinger valitsi taiteen sijasta uskonnon. Se oli traaginen valinta, jota ei voi kuin valittaa, vaikkei siihen valitusoikeutta olekaan.

Parhaiten tilannetta kuvittaa Salingerin kertomus ”Teddy”. Teddy on kymmenvuotias ihmelapsi, jolla on ollut kuusivuotiaasta yliluonnollisia kokemuksia ja joka jo nelivuotiaana ”pystyi vapautumaan äärellisyydestä”. Nyt Teddy on maailmankuulu ihme, jota viisaat professorit haastattelevat ja jonka nauhoitetut haastattelut ovat julkisia.

Lopullista valaistumista ja Brahmaan sulautumista tavoitteleva Teddy antaa myös neuvoja ympärillään parveileville professoreille. Avainlause on Teddyn erälle professorille antama

neuvo: ”Hänen on aika tyhjentää päänsä sen sijaan että hän panee sinne lisää tavaraa.”

Siinä on Salingerin vaikenemisen arvoitus pähkinänkuoressa. Hän oli sanonut sanottavansa.

Avajaislaukaus

Kenneth Slawenskillä on lukuisia esimerkkejä siitä, miten Salinger pyrki kontrolloimaan kaikkea itseensä ja luomuksiinsa liittyvää, kirjojen ulkoasua myöten. ”Hän oli kirjailija, joka raivos tui kun hänen kättensä työn tuloksien muuttamisesta edes puhuttiin – hän meni suunniltaan, kun lehdet muuttivat hänen tarinoidensa nimiä ilman lupaa.” – ”Salinger oli saanut lehden [*The New Yorker*] toimittajien keskuudessa hankalan miehen maineen. Hän oli yliherkkä kritiikille ja ylettömän tarkka töidensä suhteen.” – ”William Maxwell muisteli, kuinka Salinger pahastui, kun kustannustoimittaja lisäsi pilkun erääseen hänen käsikirjoitukseensa. ’Aikamoinen helvetti siitä seurasi’, Maxwell muisteli. Pilkku poistettiin.”

Salinger myös kielsi kuvansa käytön teostensa kansissa jo varhain, mutta suomalaisen *Siepparin* takakannessa hänen kasvonsa komeilivat yhä vuonna 1964. Harmi, ettei hän osannut kaikkia niitä kieliä, joille *Sieppari ruispellossa* käännettiin! Mahtoiko hän ottaa kantaa Saarikosken suomennokseen, joka kaikista vapauksistaan ja vajauksistaan huolimatta tai niiden ansiosta merkitsi samalla kulttuurista läpimurtoa Suomen ja suomen oloissa?

Hassu yhteensattuma oli, että vähän ennen Saarikosken suomennoksen ilmestymistä Robert Gutwillig kirjoitti *The New York Times Book Reviewissa*, että *Siepparia* ei hevin vieraille kielille hyvin käännetä: ”Kuvitella nyt esimerkiksi, mitä mahtaa tapahtua Holdenin avajaislaukausten rytmille, jos ne käännettäisiin suomeksi.”

Saarikosken käännöstä on pidetty niin kiistanalaisena, ettei ole mitenkään ihme, että *Siepparista* julkaistiin lopulta uusi käännös, Arto Schroderuksen versio vuonna 2004. Avaan sen ja luen ensimmäisen virkkeen, kuuluisan avauksen, ja ajattelen, että eihän Salingerin tarvinnut edes osata suomea raivostuakseen perin juurin:

IF YOU REALLY want to hear about it, the first thing you'll probably want to know is where I was born, and what my lousy childhood was like, and how my parents were occupied and all before they had me, and all that David Copperfield kind of crap, but I don't feel like going into it, if you want to know the truth. In the first place, that stuff bores me, and in the second place, my parents would have about two hemorrhages apiece if I told anything pretty personal about them. They're quite touchy about anything like that, especially my father. They're nice and all—I'm not saying that—but they're also touchy as hell. Besides, I'm not going to tell you my whole goddam autobiography or anything. I'll just tell you about this madman stuff that happened to me around last Christmas just before I got pretty run-down and had to come out here and take it easy. I mean that's all I told D.B. about, and he's my brother and all. He's in Hollywood. That isn't too far from this crummy place, and he comes over and visits me practically every week end. He's going to drive me home when I go home next month maybe. He just got a Jaguar. One of those little English jobs that can do around two hundred miles an hour. It cost him damn near four thousand bucks. He's got a lot of dough, now. He didn't use to. He used to be just a regular writer, when he was home. He wrote this terrific book of short stories, *The*

Alkuperäiskielinen Salingerin *The Catcher in the Rye* alkaa näin.

”Jos te tosiaan haluatte kuulla siitä, niin ensin te varmaan haluatte tietää, missä minä synnyin ja millainen surkea lapsuus minulla oli ja mitä vanhempani tekivät ennen kuin saivat minut, ynnä muuta sontaa tyyliin Dickensin *David Copperfield*, mutta totta puhuen minua ei huvita ruveta kaivelemaan niitä juttuja.”

Dickensin *David Copperfield*! Aikamoinen helvettihän tuosta seuraa, sillä sen Salinger olisi ymmärtänyt ummikkonakin. Tietenkään alkutekstissä ei ole Dickensia, se on omavaltainen lisäys suomennokseen. Niin alas on vajottu, että lukijaa pitää opastaa kädestä pitäen, jottei hän vain erehtyisi luulemaan, että kyse on teeveestä tutusta taikurista David Copperfieldistä. Ja kaikesta kukkuraksi suomalaiseseen laitokseen *David Copperfield* on vastoin alkutekstiä kursivoitu, ikään kuin puhe olisi romaanista eikä romaanihenkilöstä.

Sitä paitsi, mitä apua tuostakaan on. Johdonmukaisuuden ja selvyden vuoksi pitää mennä loppuun asti. Ollakseen todella korrekti käännöksen olisi tullut kuulua, *Pienen tietosanakirjan* selventävää määrittystä noudattaen: ”...tyyliin englantilaisen, useasti leikillisen, toisinaan tunteilevan ja aina mielikuvitusriikkaan, mutta

Jos teitä tosiaan huvittaa kuulla niin ensimmäinen juttu minkä te varmaan haluatte tietää on, että missä mä synnyin ja millanen oli mun surullinen lapsuuteni, ja mitä mun vanhemmat teki ja silläilla ennen kun mä synnyin, ja muuta paskaa ala David Copperfield, mut siihen mä en ihan totta rupee. Ensinnäkin noi jutut musta ne ei ole erityisemmin hauskoja, ja toiseks, mun vanhemmat sais ainakin kaks kappaletta halvausta kumpikin jos mä kertaisin niistä jotain henkilökohtasempaa. Ne on aika herkkää kaikesta semmosesta, isä varsinkin. Ne on mukavia joo mut, emmä sen puoleen, ne on helvetin herkkää kanssa. Eikä mulla sen puoleen ole tarkonustakaan ruveta kertoon teille jotain älytöntä omaelämäkerta. Mä kerron teille vaan yhdestä mielipuolesta jutusta mikä sattuu mulle viime joulun maissa ennen kun mä menin piippuun ja mun tartti tulla tänne ja ottaa rauhallisemmin. Mä en mitään enempää kertonnu D. B:llekään ja se on mun broidi, sentään. Se on Hollywoodissa. Se on tossa ihan melko lähellä tätä ihme torppaa, ja D. B. tulee kattoon mua joka viikonloppu, melkeen. Se ajaa mut himaan kun mä meen himaan kai enskuussa. Se on just saannu Jaguarin. Sellanen pikkanen englantilainen systeemi kun pistää pari sataa mailia tunnissa. Se makso neljätonna saatana, melkeen. Broidilla on nykyään hintaa. Ei sillä ennen. Se oli sellanen tavallinen kirjailija vaan, kun se oli himassa. Se oli se kun kirjotti sen rajuttoman kirjan missä oli niitä novelleja, nimeltä *Salainen kultakala*, jos te ette satumalta tiedä mun broidia. Paras niistä

Saarikosken *Sieppari ruispellossa* -käännöksen ensimmäinen sivu.

Jos te tosiaan haluatte kuulla siitä, niin ensin te varmaan haluatte tietää, missä minä synnyin ja millainen surkea lapsuus minulla oli ja mitä vanhempani tekivät ennen kuin saivat minut, ynnä muuta sontaa tyyliin Dickensin *David Copperfield*, mutta totta puhuen minua ei huvita ruveta kaivelemaan niitä juttuja. Ensinnäkin sellainen on minusta tylsää ja toiseksi vanhempani saivat varmaan kaksi slaagia per nuppi, jos kertoisin niistä jotain henkilökohtaisempaa. Ne on melko herkkänahkaisia kaikelle sellaiselle, varsinkin isä. Kyllä ne mukavia on – en minä sitä kiellä – mutta samalla helvetin herkkänahkaisia. Sitä paitsi, en minä nyt jumalauta koko elämäkertani rupea tässä suoltamaan. Ajattelin vain kertoa kaikesta sekopäisestä mitä tapahtui viime joulun aikoihin, vähän ennen kuin minulta loppui kunto ja jouduin tänne huilaamaan. Sen enempää en ole kertonut edes D. B:lle, ja se on sentään veljeni. Se asuu Hollywoodissa. Sieltä ei ole kovin pitkä matka tähän läävään, ja D. B. käy katsomassa minua melkein joka viikonloppu. Saan siltä kyydin kotiin jos ja kun ensi kuussa pääsen kotiin. Se osti jokin aika sitten Jaguarin. Sellai-

Arto Schroderuksen käännösversio vuodelta 2004.

joskus epätodellisen kirjailijan Charles Dickensin [ääntyy engl. *dikin*] (1812–1870) *David*

Copperfield, mutta...”

Saarikosken harharetki

Saarikosken *Sieppari*-käännöksen jälkimaine ei ole häävi. Jokseenkin yksimielisiä ollaan siitä, ettei hänen tulkintansa ole uskollinen alkuteokselle. Se on käännetty joko ”miten sattuu” tai ”päin mäntyä” (Pekka Tarkka). Kaisa Koskinen toteaa, että ”Saarikoski oli kääntäjänä narri ja näyttelijä, hyvässä ja pahassa. (...) Saarikoski on kuuluisa sekä omapäisestä tyylistään että huolimattomasta jäljestä ja kielitaidon puutteesta.”

Suomennoskirjallisuuden historia suhtautuu melko suvaitsevasti Saarikosken suomennoksen ”moniin epäjohdonmukaisuuksiin ja kääntämättä jättämissiin”. ”Ratkaisu on rehevä ja uutta luova, mutta kaukana alkutekstin tyyli-ilajista ja merkityksistä.” Alkutekstin merkitykset tosin jäävät kertomatta.

Saarikosken ja Schroderuksen suomennosten dialogeja vertaillut Tanja Falk muistuttaa Saarikosken suomennoksen puutteellisesta puheen variaatioiden välittämisestä. Falk viittaa myös Vesa Vainion käännöstieteen graduun, missä Vainio ”nostaa esiin Saarikosken käännöksen virheet, suomentamatta jätetyt kohdat sekä paikoittaisen ’liian vapaan’ tulkinnan”.

Suomennoksen ilmestyttyä teksti lumosi nuoren lukijan tuoreeltaan, jo pelkällä atmosfäärillään, mutta myös kapinallisuudellaan. Sen sijaan alkutekstiin nuori lukijamme ei suomennosta verrannut eikä tuntenut edes tarvetta siihen. Lukukokemusta syvensi hieno ”Polytropos”-essee, jossa Saarikoski vertaili Holden Caulfieldin harharetkiä *Odysseiaan* ja *Ulyssukseen*.

Saarikosken käännös aiheutti kohun erityisesti puhekielen ja slangin vuoksi. Saarikoski rikkoi vallitsevia normeja mutta raivasi samalla tilaa laveammalle ilmaisurekisterille. Jo *Siepparia* kääntäessään Saarikoski julkaisi ratkaisujensa perusteluksi suomen kielen tilasta muutaman ohjelmallisen kirjoituksen, joiden härnäävä sävy herätti kiihkeähkön debatin.

Kastroitu kieli

Parnasso julkaisi kolmiosaisena sarjana ennen *Siepparin* ilmestymistä Saarikosken mietteitä,

joissa hän manasi suomen kirjakielen kankeutta, sen kyvyttömyyttä täyttää tiettyjä sanataideteokselle asettuvia vaatimuksia. Turhautumisen oli aiheuttanut käännöstyö. ”Ennen kuin kieltä voidaan ruveta uudistamaan pitäisi tietenkin kieli-miehiltä leikata kieli pois: kieli ei ole sääntöjen alainen eikä tutkijan asia ole käskää tutkittavaa.” Saarikosken perimmäisenä ajatuksena oli kielen demokratisointi:

”Enää ei voi ajatella että yksi ihmisryhmä puhuisi hyvää kieltä, toinen huonoa; oikeakielisyysaate on epädemokraattinen. Ja kansainvälistymisen seurausta on, että myös kielten väliset raja-aidat tasoittuvat; äidinkielen perkaaminen ja ’puhtaana’ pitäminen on tarpeetonta, koppavaa nationalismia.”

Saarikosken tähtäimessä ovat muun muassa kongruenssi, possessiivisuffiksi ja monikon ensimmäinen persoona: *pojat menee, me mielellään mennään*. E. A. Saarimaan *Kielenopas* on verraton apuneuvo: ”peukalosääntönä voi sanoa, että yleensä ovat käyttöön soveltuvia ja suositeltavia sellaiset sanat, sanonnat, muodot ja rakenteet, joita Saarimaa kieltää käyttämästä”. Ken parodikko-Saarikoskea vähänkään tuntee: ilmaisultaan tämä ”siivoton huitaisu” (Matti Sadeniemi) voisi olla kuin suoraan Saarimaan *Kielenoppaasta*.

Saarikoski puolusti myös ilmaisun lyhentämistä (urbaania) puhekieltä noudattavaksi. Hänen ajatteluaan voisi havainnollistaa analogialla: hän haluaisi loikata vallitsevasta kirjallisuuden tarkekirjoituksesta suoraan pikakirjoitukseen – tai vaihtaa kirjoitusasuksi ääntöasun. Saarikoski visioi myös synteettisen konekielen ja väläyttää: ”Mutta onko suomenkielestä vielä kirjakieleksi? Vai onko lapsille ruvettava opettamaan englantia?”

Parnasson toimitus julkaisi yhdeksän kielenkäytön ammattilaisen kommentit Saarikosken sarjaan. Saarikosken provokaatio tyrmättiin kauttaaltaan, ja erityisesti suomen kielen akateemiset auktoriteetit Paavo Pulkkinen ja Matti Sadeniemi puolustivat kielenhuoltoa; Sadeniemen sanoin:

”Emme voi ajatella kulttuurikieltä, jota kukin kirjoittaisi luontaisten tottumustensa ja oikkujensa mukaisesti, tarvitaan yhteinen yleiskieli, ja se on silloin opeteltava. Siihen tarvitaan kieliopeja, kielenoppaita, kirjoitusten opetusta, itsekuria, lyhyesti: oikeakielisyttä.”

52 vuotta myöhemmin

Siepparin suomennoksen herättämästä keskustelusta on yli puoli vuosisataa. Yhdestä asiasta keskustelijat olivat yksimielisiä: kieli elää ja muuttuu vuorovaikutuksessa. Nyt kun vielä tulisi joku, joka ottaisi tutkiakseen, miten suhtautuminen Saarikosken suomen kieltä ja sen kehitystä koskeviin väitteisiin on muuttunut alan spesialistien keskuudessa. Onko kielenhuolto muuttunut tällä välin?

Osviittaa antakoon Helsingin yliopiston suomalais-ugrilaisen kielentutkimuksen professorin Janne Saarikiven äskettäinen puheenvuoro *Parnassossa*. Suhteessa Saarikosken teeseihin Saarikiven asenne on kiinnostavalla tavalla jyrkän kaksijakoinen. Saarikiven kirjoitus liittyy hänen ja Pentti Linkolan väliseen polemiikkiin. Linkola oli nuhdellut Saarikiveä ikään kuin kielenhuoltajan ominaisuudessa, mikä antaa Saarikivelle aiheen kysyä:

”...miksi mies, joka noin paljon rakastaa luonnon ja kulttuurin monimuotoisuutta ja kantaa niin palavaa huolta sen katoamisesta, näkee kielessä pelkkää järjestystä tai sen puutetta? Eivätkö nimittäin oikeakielisyyden normeista pauhaavat ole juuri näitä, jotka haluavat asiat ’ojennukseen?’”

Saarikivi todisteileksen historiallisesti, että kielellinen variaatio on luonnossa esiintyvän variaation jatke ja kuvajainen. Modernisaation myötä on kadonnut valtaisa määrä kielellistä perintöä, ”ainutlaatuiset merkityskudokset”. ”Jäljelle jää ainoastaan muutamia standardisoituja yleiskieliä”. Tähän mennessä Saarikivi on Saarikosken antagonistiksi: Saarikivi puolustaa kielten diversiteettiä, kun taas Saarikosken mielestä ”kieli on sitä kehittymättömämpi mitä enemmän siinä on sanoja ja muotoja”.

Mutta kun ympäri käydään, niin yhteen tullaan: suhteessa kielenhuoltoon miehet ovatkin samanmielisiä. Saarikivi jyrähtää kuin suoraan Saarikosken suusta:

”Kielen normien harjoittelu, niihin taipuminen, on välttämätöntä yhteiskunnassa, jonka korkein tehtävä on taivuttaa kansalaiset vallitseviin arvoihin (...) Kielenhuolto ei suojele kieltä, vaan tyypistää sen varjoksi itsestään, standardien alamaiseksi.”

Käsittämättömintä kieltä kirjoittaa poikkeuksetta kielenhuoltoon uskova, kirjasuomea hallitseva älykkö, jonka tekstissä ovat pilkuttu ja lauseenvastikkeet erityisen hyvin pultattuina paikoilleen, Saarikivi maalaa. Heidän tekstistään saa selvän ainoastaan todellinen kielifakiiri.

Kirjallisuutta

- Dickens, Charles. Hakusana teoksessa *Pieni Tietosanakirja I*. Toimituskunta L. Arvi P. Poijärvi ym. Kokonaan uusittu laitos. Helsinki: Otava 1956.
- Falk, Tanja, Hei, kuka puhuu ruispelossa? *The Catcher in the Rye* -romaanin dialogit Saarikosken ja Schroderuksen suomennoksissa. Käännöstieteen pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto, toukokuu 2006. <http://tutkielmat.uta.fi/pdf/gradu01049.pdf>, luettu 11.03.2013.
- Gutwillig, Robert, sitaatti *Tammenlehti* 2/20.2.1961, 11; sitaatin lähde *The New York Times Book Review*, 15.01.1961.
- Koskinen, Kaisa, Pentti Saarikoski (1937–1983). Kääntäjäprofiili teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toimittaneet H. K. Riikonen ym. Helsinki: SKS 2007, 503–506.
- Nyman, Jopi & Kovala, Urpo, Yhdysvaltain kirjallisuus. Luku teoksessa *Suomennoskirjallisuuden historia 2*. Toimittaneet H. K. Riikonen ym. Helsinki: SKS 2007, 167–184.
- Parnasson kiertokysely: Suomen kieli ja kirjallisuus. *Parnasso* 1/1961, 62–69.
- Saarikivi, Janne, Elämänsuojelusta ja kielenhuolosta. *Parnasso* 1/2013, 6–8.
- Saarikoski, Pentti, Polytropos. *Parnasso* 1/1961, 175–180.
- Saarikoski, Pentti, Suomen kieli ja kirjallisuus I, II, III. *Parnasso* 5, 7, 8/1960, 225–226, 322–323, 362.
- Salinger, J. D., *The Catcher in the Rye*. New York: Little, Brown and Company 1991 [1951].
- Salinger, J. D., *Sieppari ruispelossa*, suom. Pentti Saarikoski. 8. p. Helsinki: Tammi 1964 [1961].
- Salinger, J. D., *Sieppari ruispelossa*, suom. Arto Schroderus. Helsinki: Tammi 2004.
- Salinger, J. D., Teddy. Teoksessa *Yhdeksän kertomusta*, suom. Marjatta Kapari. Helsinki: Tammi 1966, 201–238.
- Salinger, Margaret A., *The Dream Catcher – a memoir*. New York: Washington Square Press 2000.
- Salinger, Margaret A., J. D. Salinger – My father, dreamer who could barely tie his shoes. *The Times* 6.2.2010.
- Slawski, Kenneth, J. D. Salinger. *Kirjailijan elämä*. Suom. Tero Valkonen. Helsinki: Tammi 2011.
- Tarkka, Pekka, *Pentti Saarikoski. Vuodet 1937–1963*. 3. p. Helsinki: Otava 1996.

Kirjoittaja on filosofian maisteri ja kirjallisuuskriitikko.